

سلاسل تصوف ایران

فرزانه گرانمایه جناب آقای وحیدنیا

این ناچیز تحقیقات و تتبعات علمی و عملی خود را درباره سلاسل تصوف موجوده فعلی ایران که طی سالیان دراز با نوک مژگان رفته با زبانی ساده و روان در کتاب «جنگ چهاردهی» (جنگ لفت هندی و بمعنی کشتی پر بار است) به رشته تحریر درآورده است اینک فشرده آنرا بطور ایجاز از نظر وقاد صاحب‌دلان می‌گذراند .

حاجی زین‌العابدین شیروانی مست علیشاه صاحب کتاب بیستان السیاحه رحمت علیشاه شیرازی را (رحمت علیشاه اجدادش اهل قزوین بوده و بعد به شیراز آمده رحل اقامت افکندند) بجان‌نشینی خود منصوب نمود. رحمت علیشاه از طرف محمد شاه قاجار بسمت وزیر مالیه فارس معین گشته و لقب نایب‌الصدر گرفت بعد از رحمت علیشاه دوتن یکی حاجی میرزا کاظم تنباکوف و فروش اصفهانی

سعادت علیشاه چون خوش لباس بود از طرف محمد شاه (۱) قاجار ملقب به طاووس العرفا گردید طاووس مرشد ملا سلطان گنابادی بود از اینرو سلسله گنابادی را طاووسیه می نامند و نفر دیگر که داعیه جانشینی رحمت علیشاه داشت عموی وی حاجی آقا محمد منور علیشاه بود که سن آن برادرزاده خود کوچکتر بود حاجی آقا محمد امام جماعت مسجد نو شیراز بود. نزد صوفیه معمول است که پس از فوت قطب سلسله تمام درویش وابسته به آن قطب مجدداً نزد جانشین یا مشایخ وی مانند بار اول ورود بتصوف مشرف به فقر میشوند و این عمل را تجدید می گویند لذا حاج آقا محمد صفی علیشاه را بهند فرستاد تا از آقاخان و بزرگان فرقه اسماعیلیه بنام وی بیعت گیرد آقاخان و بزرگان فرقه اسماعیلیه از زمان حاجی زین العابدین شیروانی درباطن درویش نعمه اللهی شدند و مست علیشاه از ترس فتحعلیشاه شش ماه در یکی از دهات محلات نزد آقاخان باختفا بسر برد و جد آقاخان فعلی زمانی که بایران آمده بود بخانقاه صفی آمده تعداد کثیری تفسیر صفی ابتیاع نمود و با تیمسار سپهبد آق اولی رئیس انجمن اخوت عکسی پیادگار گرفت حاجی میرزا حسن فرزند محمد باقر لقب طریقت صفی علیشاه در کرمان بدلالت فضل الله میرزا نزد رحمت علیشاه مشرف به فقر گردید و چندی در شیراز در منزل حاجی آقا محمد بسر برد و از طرف منور علیشاه شیخ سیار گشت و هنگام اقامت در هند زبده الاسرار را در فلسفه شهادت امام حسین (ع) به نیکوترین وجهی بنظم در آورد که در نوع خود بی نظیر بود و در خمسه حسینی که در پانصد صفحه در مطبعه سپهر شیراز بیچاپ رسیده است مقاله ای مبنی بر برتری و فضیلت منور علیشاه و ارجحیت او بر طاووس به ثربا قلمی شیوا به رشته تحریر در آورده است. صفی سپس از هند بایران آمده و پس از مسافرت به بعضی بلاد در تهران در حیاط شاهی رحل اقامت افکند و پس

۱ - محمد شاه قاجار در بدایت امر مرید حاجی زین العابدین شیروانی گشته و بعدها مرید حاج میرزا آغاسی گردید حاج میرزا آغاسی کتابی بنام چهل فصل در تصوف دارد و جانشین ملا عبدالصمد همدانی بود .

از مدتی حاجی سیف الدوله برادر بزرگ عین الدوله در باغ سپهسالار قطعه زمینی بمساحت دو هزار متر مربع بصفی برگزار نمود و چند اطاق در آن زمین احداث نمود در حوض خانه این منزل صفی مدفون گشته و اکنون مزار و خانقاه صفی است.

حاجی میرزا حسن صفی علیشاه در سوم شعبان ۱۲۵۱ هـ ق در اصفهان متولد گردید و بیست سال در یزد بسر برد و در کسوت روحانیت میزیست و در سال ۱۳۰۸ هـ ق در محل فعلی خانقاه سکونت نمود و تا آخر حیات خویش در این مکان زندگی می نمود و در عصر روز چهارشنبه بیست و چهارم ذی القعدة ۱۳۱۶ هـ ق فوت نمود عبدعلیشاه شیخ المشایخ منور علیشاه موجب گردید که فیما بین حاج آقا محمد و صفی اختلاف ایجاد گردد لذا حاج آقا محمد بهتران آمد و پس از چندی صفی را از مقام ارشاد نفی نمود و صفی خود بشخصه رهبری مریدان را بعهده گرفت صفی در این مقوله در مقدمه دیوانش چنین گفته است: «بایران آمدم در آن اوقات مابین مشایخ این سلسله نزاع قطبیت سخت بر پا بود و این معنی با سلیقه و سبک فقیر موافق نمی بود می گفتم سند فقر ترک هنگامه است نه کاغذ ارشاد نامه جنگ و جدال رویه اهل قال است نه شیوه مشایخ و رجال، در امور مادی سیر قهقری امکان پذیر نیست تا چه رسد در عالم روحانیت منور علیشاه بر طبق قانون مجاز بجزل صفی نبود و آیه ۲۵۵ در سوره بقره (فقد استمسک بالمرۃ الوثقی لانقسام لها والله سمیع علیم) نیز برهانی مستدل بر رد قول حاجی آقا محمد منور علیشاه است. صفی درباره حاجی آقا محمد کاظم اصفهانی مینویسد: آدم بی علم و اطلاعی بود اقوال با بیه و شیخیه را می شنیدید بخاطرش میرسید باید درویش هم همین طور باشد.

مشایخ مشهور صفی بشرح زیر است:

علیخان ظهیر الدوله - میرزا محمود خان نائینی - معصوم خان کرمانی - حاج محمد ابراهیم نمازی - میرزا عبدالکریم متخلص بمنصور -

وحدت - نواب شمس - سید حسینی درهند - نایب‌الصدرسمانی - حاجی
سیف‌الدوله - سید المشایخ قمشهای - آقا رضا شمس برادر صفی - کیوان
قزوینی. افراد بنام جزء مریدان صفی بودند از جمله میرزا ابو تراب خان
تظم‌الدوله بود که تفسیر صفی را بیچاپ رسانید.

صفی سه همسر داشت که یکی از آنان مسمات به بانو شادمند و همسر
سومی بانو هاجر صابری که در لیله ۴۵/۷/۱۲ شمسی در اثر سکنه درگذشت
و دو دختر و یک پسر بنام نورالدین داشت که در ماهان کرمان مدفون است.
بانو شمس الضحی دختر صفی اکنون در قید حیات است و در مجاورت خانقاه
پدرش سکونت دارد.

بانو شمس الضحی در نقاشی و شعر دستی توانا دارد و همسر مرحوم
مهندس نشاط بود این بانوی محترم عکسی با پدرش دارد که در سن سه‌سالگی
در بغل درویش حسین پشت سر صفی نشان داده میشود درویش حسین برادر
درویش خرم است.

(درویش خرم در سفر هند ملازم صفی بوده و بعد خادم خانقاه تهران
گردید) .

صفی در دیوانش مخمس دارد که شهرت بسزائی یافت و مطلع آن این است:

خواهم ای دل محو دیدارت کنم

جلوه گاه روی دل‌داریت کنم

واله آن ماه رخسارت کنم

بسته آن زلف طرارت کنم

در بالای عشق دل‌داریت کنم

ضمن بررسی بر خورد نمودم به اشعار سلطان علی جده شاه اسمعیل
صفوی که در کتاب سلسله‌النسب تألیف پیرزاده از احفاد تاج‌الدین شیخ زاهد

تلفاتی که در این باره اتفاق افتاد است و از آن جهت که این کتاب در میان
مستحقان توزیع می‌گردد.

وجود این کتاب در میان مستحقان و از آن جهت که این کتاب در میان
مستحقان توزیع می‌گردد. (در این باره که در این کتاب آمده است)
و از آن جهت که این کتاب در میان مستحقان و از آن جهت که این کتاب
در میان مستحقان توزیع می‌گردد. (در این باره که در این کتاب آمده است)
و از آن جهت که این کتاب در میان مستحقان و از آن جهت که این کتاب
در میان مستحقان توزیع می‌گردد. (در این باره که در این کتاب آمده است)

این کتاب در میان مستحقان و از آن جهت که این کتاب در میان
مستحقان توزیع می‌گردد. (در این باره که در این کتاب آمده است)

- ۱- برای...
- ۲- در...
- ۳- که...

این کتاب در میان مستحقان و از آن جهت که این کتاب در میان
مستحقان توزیع می‌گردد.

بعد از منصور شیرازی آقای توانگر و پس از میرزا محمودخان نائینی

سه نفر :

۱- نمازی .

۲- حسین هندی.

۳- محمد حکیمیان (رحمت‌علیشاه) ادعای جانشینی نمودند.

اما بنظر نگارنده این سطور ظهیرالدوله جانشین بحق و منحصر بفرد صفی برطبق نص صریح کتبی صفی بود. کیوان قزوینی در آثار ارزنده خود مطالب جالبی دربارهٔ سلسلهٔ صفی علیشاهی دارد که نقل آن در این مجیزه نمیگنجد و در خود مقاله مستقلی است تا حق مطلب ادا گردد.

صفی برای اطالین بفر پنج غسل (توبه - اسلام - جمعه - زیارت - حاجت) و پنج وصله (پارچه - نبات - جوز - انگشتر - سکه) قرار داده بعد ذکر خفی ذات (الله) بعد ذکر حیات (هوالحی) و پس از سالها به اخص مریدان ذکر تهلیلی (لاله الاالله) را دستور میدادند صفی در فن عرفان و تصوف دستی قوی داشته و بر اغلب اقران خود برتری و مزیت داشت .

ظهیرالدوله برای سلسله آرمی تعیین نمود که قبلا در تاریخ تصوف سابقه نداشت که از ستاره داود (آرم کنیسه) اقتباس گردیده است و برای واردین بفر تعرفه صادر مینمودند ظهیرالدوله در ۱۳۱۷ انجمن اخوت را تأسیس نمود صفا در انجمن با نشریه و نمایش کنسرت در بیداری افکار مردم و مبارزه با استبداد کوشش بسیار معمول داشت و جمع کثیری بالغ بر چهل هزار نفر گرد او جمع شدند و رجال عصر بدو پیوستند از جمله محمد حسن مهرزا ولیعهد و میرزا کوچک جنگلی بود صفا مشایخ زیادی تعیین نمود و مرحوم انتظام (بینش علیشاه) را سرپرست انجمن اخوت قرار داد ولی کسی را به جانشینی خود انتخاب نکرد یازده نفر را بعنوان هیئت مشاوره انجمن قرارداد بعدها آئین نامه صفا را تغییر دادند و اعضای هیئت برطبق تصمیم متخذه خود شیخی برای انجمن اخوت انتخاب میکنند .

صفا آثار بسیاری بنظم و نشر از خود باقی گذارد که اغلب آنها بطبع

رسیده است و در سالهای آخر عمر در جعفر آباد شمیران منزوی گردید صفا اصول سته زیر را در هنگام تشرف مریدان بآنان تلقین می نمود :

۱- تعظیم امرالله

۲- شفقت خلق الله

۳- خدمت اهل الله

۴- بذل نفس فی سبیل الله

۵- کتمان سرالله

۶- اطاعت ولی الله

صفا در ربیع الاول ۱۲۸۱ قمری در قصبه اراج شمیران متولد و در روز سه شنبه ۲۴ ذیحده ۱۳۴۲ ه ق در اثر سکنه در باغ جعفر آباد شمیران درگذشت و در نزدیکی باغ خود زیر درختی موسوم به داغداغان مدفون گردید و بعد وسیله انجمن اخوت زمین اطراف مقبره محصور گردید مشایخ سلسله صفی علی شاهی که در قبرستان ظهیر الدوله مدفونند به شرح زیر اند :

فروغ الملک ولیه صفا دختر ظهیر الدوله - یمن الدوله - سالار امجد - شامبیاتی برادر سالار امجد - مولوی گیلانی - صفاء الملک - شاهزاده خسروانی حسین پاشاخان بهروز آهی - خطیب الملک - دکتر مرزبان - استاد غلامرضا شیخ محمود صفائی - حاجی میرزا محمود .

در این قبرستان ایرج میرزا و رشید یاسمی نیز مدفونند .

ظهیر الدوله در آداب تشرف بتصوف تغییراتی داد طالب بایستی به حمام رفته غسل توبه کند بعد يك دستمال نبات - پارچه - جوز - انگشتر - سکه گرفته بوسیله پیر دلیل فقط یقه کراوات را گشوده بعد مقابل پیر ارشاد نشسته بعد از بیان اصول سته از طرف مرشد ذکر انفسی مرید تلقین مینماید بعد بوسیله پیر دلیل بسالن انجمن آمده با افراد حاضر در انجمن درویشی میکند و پس از چند روز تعقیبات نماز که با سلاسل دیگر چندان اختلافی ندارد بوی تعلیم میدهند برای جلوگیری از اطناب کلام از ذکر نام مشایخ و فرمانها خود - داری نموده و بعداً از نظر خوانندگان ارجمند میگذرانند .